

Gregor Antoličič, Maksimilijan. Cesar po Napoleonovi milosti Ljubljana: Cankarjeva založba, 2022, 191 str.

Monografija slovenskega zgodovinarja Gregorja Antoličiča je prva na Slovenskem, ki pod drobnogled jemlje življenje Maksimilijana Habsburškega, najbolj znanega po tem, da je v 60. letih 19. stoletja prevzel mehiški prestol. Zgodbo o Maksimilijanovi mehiški avanturi sicer najdemo že v znanem stripu *Meksikajnarji* Zorana Smiljanica, njegovo življenjsko ozadje pa predstavljata tudi romana *Prikazen iz Rovenske Draga* Jančarja in *Maks* Dimitrija Rupla. Te romaneskne upodobitve je Antoličič v svoji monografiji nadgradil z zgodovinsko analizo in povzel tudi tiste epizode Maksimilijanovega življenja, ki slovenskemu bralcu niso tako znane. Pri tem si je pomagal s sistematičnim študijem arhivskega gradiva, pri čemer, razumljivo, prednjačijo viri iz avstrijskega prostora, ter s širokim naborom literature. Monografija je zastavljena klasično in v osmih poglavjih prikazuje najpomembnejše etape Maksimilijanovega življenja. Za slovenskega bralca, ki brata Franca Jožefa povezuje zlasti s potjo prostovoljcev v mehiško vojsko, je še posebej zanimivo, da je posebno poglavje posvečeno prav odpravi »meksikajnarjev«.

Ferdinand Maksimilijan je bil mlajši brat Franca Jožefa, a so bile med bratoma, kot ugotavlja avtor, že od mladih nog pomembne razlike. Ne le, da je bilo starejšemu bratu namenjeno vladanje mogočnemu cesarstvu, brata sta se tudi po zanimanjih povsem razlikovala. Medtem ko je pri Francu Jožefu prevladovala želja po ustaljenosti, pospremljena z občutkom dolžnosti obrambe cesarstva – zato so ga v otroštvu zaposlovali vojaki iz cina – naj bi Maksimilijan že zelo kmalu začutil hrepenenje po oddaljenih svetovih. V 19. stoletju, posebej v drugi polovici, to sicer ni bilo nekaj sila nenavadnega, saj so transport in komunikacije zmanjševali razdalje in popularizirali potovanja ter ustvarjali željo po »eksotiki«, na katero so gledali s pokroviteljskimi očmi kolonialnih gospodarjev. Kot je bilo v vladarskih hišah v navadi, je vzgoja sicer temeljila na vcepljanju konservativnih vrednot, nad katerimi je bdel v Franciji rojeni grof Heinrich Bombelles, ki je poskrbel, da se otroka nista navdušila nad revolucionarnimi gibanji. Maksimilijan pa je za razliko od Franca Jožefa že zgodaj začel kazati dar za komunikacijo in nastopanje, ki mu je pomagal, da je sčasoma postal priljubljenejši od politično pomembnejšega brata.

Slo po potovanjih je začel uresničevati s polnoletnostjo, ko se je pridružil vojaški mornarici. Opravi je več plovb po Sredozemlju in na Portugalskem spoznal Marijo Amalijo, hčer brazilskega kralja, v katero se je usodno zaljubil, a se je zaradi Marijine prezgodnje smrti njuna zveza kmalu žalostno zaključila. Kljub razočaranju v zasebnem življenju je Maksimilijan hitro napredoval v mornarici, kjer se mu je uspelo povzpeti do čina kontraadmirala, najvišjega čina v tedanji avstrijski sestavi. Zunanjepolitične razmere, zlasti moč sardinskega kraljestva v krimski vojni, so ga prepričale o potrebi po modernizaciji mornarice, s katero si je prizadeval zavarovati avstrijske jadranske obale in tako preprečiti povezovanje italijanskih držav v enotno kraljevino.

Po koncu krimske vojne je po naročilu Franca Jožefa odpotoval v Pariz, kjer ga je čakalo srečanje s tedaj najvplivnejšim vladarjem, Napoleonom III. Kot ugotavlja Antoličič, si francoski cesar in avstrijski nadvojvoda sprva nista zaupala – Maksimilijana je bilo namreč strah, da bi Napoleon posegel v združevanje italijanskih držav. Kmalu so se odnosi med njima spremenili – Napoleon je začel ceniti avstrijski dvor, Maksimilijan pa občudovati Napoleonovo avtoriteto, ki je temeljila na naklonjenosti ljudstva.

Po obisku Pariza se je napotil v Belgijo, kjer je spoznal bodočo soprogo Šarloto, hči belgijskega kralja Leopolda I. Po odhodu so ga pričakale nove obveznosti, saj je po naročilu Franca Jožefa moral poprijeti za krmilo Benečije in Lombardije, provinc, ki sta habsburški dinastiji povzročali nemalo težav. Antoličič ugotavlja, da je Maksimilijan pri upravljanju teh pokrajin deloval le kot podaljšana roka svojega brata, čeprav se je pri vladanju posluževal vsega reprezentančnega blišča.

S Šarloto sta po epizodi v Benečiji in Lombardiji zgradila rezidenco v Miramaru pri Trstu, ki je postala njuno novo domovanje. S pogajanji o usodi Mehike se je Maksimilijan ponovno udeležil diplomatske igre, v kateri mu je tokrat pripadla pomembna vloga. Po osamosvojitvi od španske krone v začetku 19. stoletja je ta najjužnejša severnoameriška država doživela vrsto kriz, ki so vrh dosegle z državljansko vojno sredi stoletja. Upehano državo je prevzel republikanec Benito Juárez, ki ga je čakala prazna blagajna in dolg do tujih posojilodajalcev. Med njimi so izstopale Velika Britanija, Francija in Španija, ki so v Londonu leta 1861 sklenile pogodbo, s katero so se odločile posredovati v Mehiki. Medtem ko sta bili Španija in Velika Britanija odločeni le izterjati dolg, pa je Francija stopila korak dlje in je zahtevala zamenjavo oblasti. Primernega kandidata za mehiško žezlo je francoski dvor videl prav v Maksimilijanu Habsburškem, saj naj slednji ne bi izhajal iz kroga sil, ki so imele z Mehiko neporavnane račune, in naj bi zato kot nevtralna osebnost lahko računal na legitimnost, s katero bi tlakoval pot reorganizaciji države.

Maksimilijan je precej okleval, preden je sprejel vlogo »Napoleonovega izbranca«. K odločitvi sta ga pripravila francoski cesar in soproga, kot ugotavlja Antoličič, pa je imel nezanemarljivo vlogo pri tem tudi diplomat slovenskega rodu Alois Dobrauz di Saldapenna. Slednji je sprva deloval kot šef avstrijske konzularne pisarne v Parizu, a se je kmalu znašel med zaupniki Napoleona III. Prav ta ga je poslal v Miramar, da bi vplival na Maksimilijana. Naposled se je svetovljanski Habsburžan podal v mehiško preizkušnjo, a pod pogojem, da bi oblast prevzel na podlagi referendumu in bi torej zavladal kot »ljudski cesar«. Ob njegovem prihodu je bil res izveden referendum, a je potekal v francoski režiji, tako da Maksimilijanu naklonjen izid ni odražal dejanskega razpoloženja prebivalstva. Slednje je v nasprotju s pričakovanji, ki so bila tudi plod delovanja izgnanih mehiških konservativcev v Parizu, vladarski par sprejelo precej zadržano, skorajda z odporom. A tudi Maksimilijan se čez ocean ni odpravil z navdušenjem, saj ga je brat pred odhodom prisilil v podpis pogodbe, s katero so mu bile odvzete dinastične pravice habsburškega nadvojvode. Obenem mu je družinski pakt dovoljeval novačenje prostovoljcev na avstrijskih tleh, ki bi v Mehiki sčasoma nadomestili tam prisotno francosko vojsko.

Prav tem možem, ki so se na Slovenskem zbrali v ljubljanski Cukrarni, je namenjeno eno zanimivejših poglavij knjige. Tisti, ki so že odslužili vojaški rok, so se v Mehiko, kot ugotavlja Antoličič, podali zaradi najrazličnejših razlogov. Med motivi je prednjačila želja po zaslužku, nič manj pomembni pa niso bili avanturizem, beg pred neljubimi ali utesnjujočimi razmerami doma ter zvestoba vladarski hiši. Dodali bi lahko, da je bila pot v Mehiko neke vrste predhodnik čezoceanskih migracij, ki so slovenski prostor zajele konec 19. stoletja. Avtor se pomudi tudi pri rekonstrukciji odhodov iz dežel s slovensko govorečim prebivalstvom, pri čemer si je pomagal z dokumenti avstrijskega vojaškega arhiva, Arhiva Republike Slovenije in časopisa *Novice*. Ugotavlja, da je število slovensko govorečih težko zanesljivo podati, saj seznam ne vključujejo navedbe o jeziku oz. narodnosti.

Prostovoljci iz avstrijskega cesarstva niso predstavljali sile, ki bi zmogla poseči v tok dogodkov, kar je pomenilo, da se je Maksimiljan po odhodu francoskih čet znašel v nemilosti prodirajoče vojske Benita Juárez. Kot ugotavlja Antoličič, se Mehičanom Napoleonov izbranec ni nikoli prikupil. Sprva je vladal liberalno, a ni mogel računati na podporo republikancev, saj ti niso dopuščali poseganja tujih sil v mehiško stvarnost. Kasneje, ko se je prelevil v »ljudskega cesarja« in začel zahajati med običajne ljudi v preprosti opravi, pa je bil deležen posmeha, saj so Mehičani pričakovali cesarski blišč. Ko se je Napoleonova podpora neizbežno bližala koncu, je Maksimilijanu odbila zadnja ura: mehiška republikanska oblast je zahtevala pravico na vojaškem sodišču. Sodbo je nekdanji Habsburžan sprejel brez zadržkov in ne da bi izkoristil rešilno bilko bega v domovino, ki mu jo je ponujal dogovor z bratom. Prepričan je namreč bil, da je državi zvesto služil kot »ljudski cesar« in da njegova legitimnost ni bila nikoli vprašljiva.

Monografija Gregorja Antoličiča o Ferdinandu Maksimilijanu pomembno dopolnjuje vedenje o Habsburžanih v slovenskem prostoru ter prinaša dragocene vpoglede v življenjsko pot manj izpostavljenega, a zato nič manj pomembnega predstavnika vladarske hiše. Odlika knjige je, da enakomerno osvetljuje vsa poglavja Maksimilijanovega razgibanega življenja, tudi tiste, ki doslej na Slovenskem niso bili deležni ustreznega zanimanja, kot na primer vodenje severnoitalijanskih provinc. Poleg tega pa prinaša zanimiva spoznanja o poti »meksikajnarjev«, ki so se bolj usidrali v kolektivni spomin kot pa pritegnili pozornost zgodovinarjev. Zgodovinarji migracij bi prav v zgodbi slednjih lahko našli marsikatero iztočnico za nadaljnje raziskovanje, denimo tako, ki bi s pomočjo župnijskega gradiva in morebitnih korespondenc osvetlilo usode posameznih prostovoljcev.

Miha Zobec